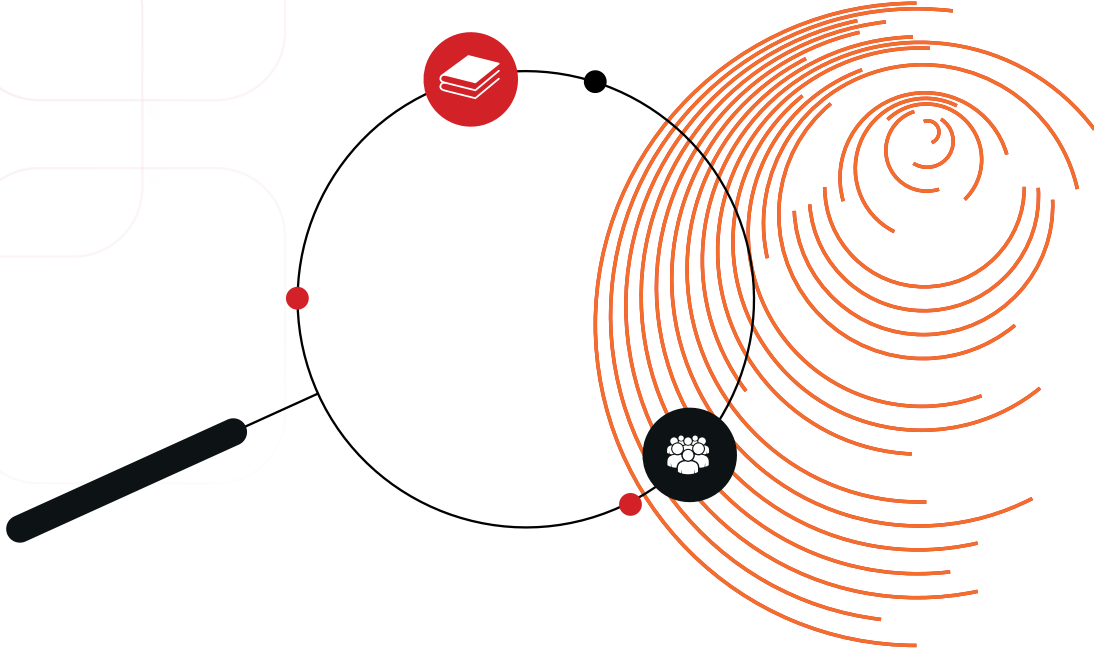

EYLÜL 2025 | Aylık

DÜNYADAN

Araştırma Gündemi

EĞİTİM ARAŞTIRMALARI

- Erken Dijital Deneyim, 0-12 Yaş Arası Çocuk Beynini Nasıl Şekillendiriyor?
- Ailenin Sosyoekonomik Düzeyi ile Çocuğun Yürütücü İşlevleri Arasındaki İlişki: Çocuk Rutinlerinin Aracı Rolü
- Ailede Kümülatif Sosyodemografik Riskler ve Okul Öncesi Çocuklarda Dil Becerilerinin Gelişimi: Evde Okuryazarlık Ortamının Aracı Rolü
- Ekran Küçük Çocukların Sosyal Gelişimine Zarar Veriyor mu? Ebeveyn Katılımı, Çocukların Ekran Süresi ve Sosyal Yetkinlikleri Arasındaki Boylamsal İlişkiler

TOPLUM ARAŞTIRMALARI

- Madde Kullanım Bozukluğu Tedavisi Gören Kişiler Arasında İstihdam Edilmenin Anlamlarının ve Deneyimlerinin İncelenmesi
- Dijital Göçebelerde Yalnızlık ve Kişisel İlişkileri Geliştirmek için Sosyal Medyanın Kullanımı
- Annelerin Ebeveynlik Davranışları, Gerginlik ve Keyif Alma Düzeyleri ile Sonraki Doğum Olasılıkları

Editör

Amine Ertürk

Hazırlayanlar

Banu Zehir

Fatma Betül Karalı Impram

Grafik Tasarım

Betül Berra Kurt

Yayın Türü

Bülten

Yönetim Yeri

Burhaniye Mah. Hacı Reşit Paşa Sok. No:18

Üsküdar/İstanbul

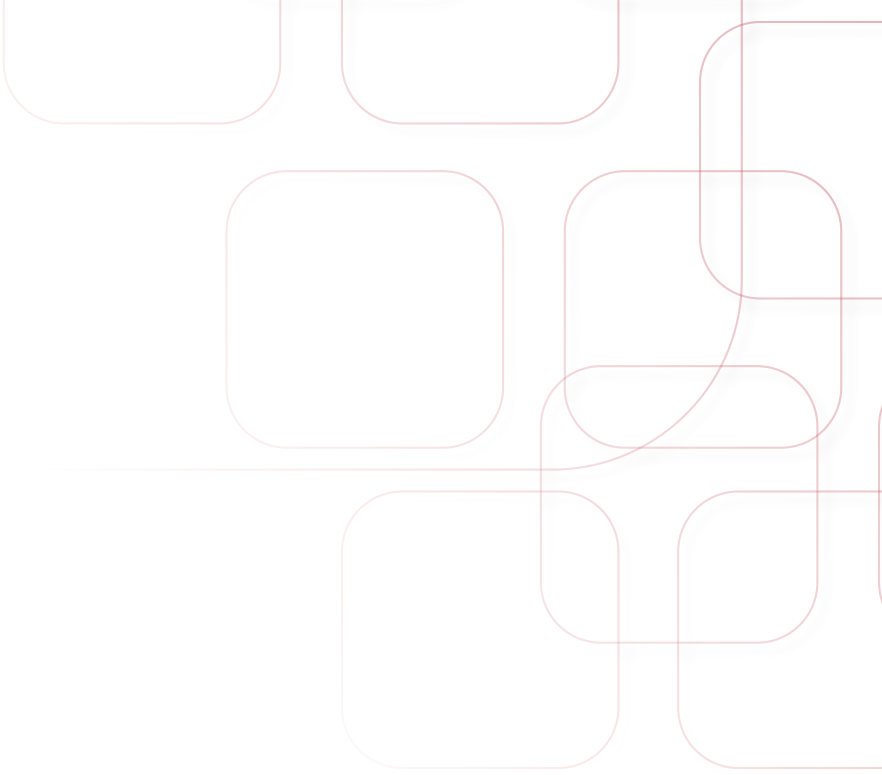
İletişim

0216 422 00 22

www.enstitusosyal.org

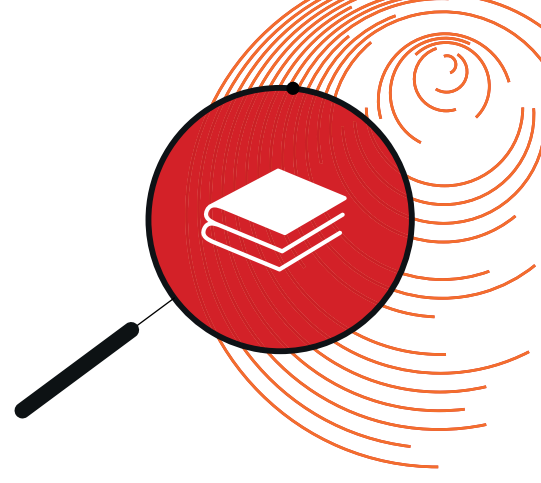
info@enstitusosyal.org

Dünyadan Araştırma Gündemi, eğitim ve toplum bilimleri alanlarında akademik seçki sunan ücretsiz bir yayındır.

DÜNYADAN

Araştırma Gündemi

EĞİTİM

ARAŞTIRMALARI

EĞİTİM ARAŞTIRMALARI

- Erken Dijital Deneyim, 0-12 Yaş Arası Çocuk Beynini Nasıl Şekillendiriyor?
- Ailenin Sosyoekonomik Düzeyi ile Çocuğun Yürütücü İşlevleri Arasındaki İlişki: Çocuk Rutinlerinin Aracı Rolü
- Ailede Kümülatif Sosyodemografik Riskler ve Okul Öncesi Çocuklarda Dil Becerilerinin Gelişimi: Evde Okuryazarlık Ortamının Aracı Rolü
- Ekran Küçük Çocukların Sosyal Gelişimine Zarar Veriyor mu? Ebeveyn Katılımı, Çocukların Ekran Süresi ve Sosyal Yetkinlikleri Arasındaki Boylamsal İlişkiler

Early Education and Development

Early Education and Development (EED), erken çocukluk eğitimi ve gelişimi alanında uluslararası düzeyde önde gelen hakemli akademik dergilerden biridir. 1990 yılında yayımlanmaya başlayan ve *Taylor & Francis/Routledge* tarafından yılda sekiz sayı olarak çıkarılan dergi, *Social Sciences Citation Index (SSCI)* ve *Scopus* gibi uluslararası endekslerde yer almaktadır. Derginin temel amacı, erken çocukluk dönemindeki öğrenme ve gelişim süreçlerini çok boyutlu bir perspektifle ele alarak çocukların bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimini destekleyen kanıta dayalı araştırmaları, akademi, politika ve uygulama alanlarına kazandırmaktır.

T Erken Dijital Deneyim, 0-12 Yaş Arası Çocuk Beynini Nasıl Şekillendiriyor?

How Early Digital Experience Shapes Young Brains During
0-12 Years: A Scoping Review

Dijital cihazlar artık çocukların günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu bakımdan erken çocuklukta dijital deneyimlerin (ekran süresi, dijital oyun, internet kullanımı, eğitim uygulamaları vb.) beyin gelişimini nasıl etkilediği, hem eğitim hem nörobilim alanında kritik bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Bununla birlikte, dijital deneyimlerin beyin yapısı ve işlevi üzerindeki doğrudan etkileri, nörogörüntüleme çalışmalarına dayalı olarak sistematik şekilde incelenmemiştir. Bu derleme, 2000-2023 yılları arasında yayımlanan ve 0-12 yaş grubunda dijital deneyim ile beyin gelişimi arasındaki ilişkileri nörogörüntüleme teknikleriyle inceleyen 33 özgün makaleyi analiz etmektedir.

AMAÇ

Çalışma, erken dijital deneyimin çocukların beyin yapısı ve işlevi üzerindeki etkilerini, kısa ve uzun vadeli sonuçlarını ve hangi beyin bölgelerinin dijital deneyimlere karşı özellikle hassas olduğunu sistematik biçimde özetlemeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Çalışma, kapsamlı derleme (scoping review) modeline göre beş aşamada yürütülmüş; araştırma sorularının belirlenmesi, ilgili çalışmaların taranması, seçilmesi, verilerin çıkarılması ve sentezlenmesi adımları izlenmiştir. Çalışmalar tablo ve tematik analiz ile özetlenmiş; bulgular fonksiyonel ve yapısal etki, etkilenen beyin bölgeleri ve süresine göre kategorize edilmiştir.

- **Kaynak Taraması:** 2000-2023 yılları arasında *Google Scholar*, *Scopus*, *Web of Science*, *ProQuest*, *PubMed*, *EBSCO Host* veri tabanlarında ve manuel yapılan referans kontrolleriyle toplam 2.621 çalışma taranmış; kriterlere uyan 33 makale incelemeye dâhil edilmiştir.
- **Dâhil Etme Kriterleri:** İncelemeye 0-12 yaş arası çocuklarla yürütülmüş, tam metin, özgün, hakemli, İngilizce yayımlanmış, dijital deneyim ile beyin yapısı/fonksiyonu ilişkisini nörogörüntüleme merkezli ele alan (MRI, fMRI, EEG, DTI, fNIRS, vb.) çalışmalar dâhil edilmiştir.

TEMEL BULGULAR

1. Dijital Deneyimin Çocuk Beyninde Yol Açtığı Pozitif ve Negatif Değişimler

İncelenen çalışmaların çoğunluğu, dijital deneyimin beyin işlevlerinde ve yapısında anlamlı değişikliklere yol açtığını göstermiştir. Fonksiyonel değişimler; dikkat, inhibisyon, yürütücü işlev, görsel-uzamsal beceriler, dil ve bilişsel kontrol alanlarında hem güçlenme hem de zayıflama biçiminde ortaya çıkmaktadır.

- **Pozitif etki örnekleri:** Eğitsel video oyunları ve etkileşimli uygulamalar, frontal ve parietal loblarda işlevsel aktivasyonu artırarak problem çözme, dikkat ve karar verme becerilerini güçlendirebilmektedir.
- **Negatif etki örnekleri:** Aşırı ekran süresi, hızlı tempolu videolar ve pasif medya, özellikle prefrontal kortekste (PFC) inhibisyon ve dikkat mekanizmalarını zayıflatmakta; yürütücü işlevlerde gerilemeye yol açmaktadır.

2. Fonksiyonel ve Yapısal Değişimlerin En Yoğun Olduğu Alan: Prefrontal Korteks ve Yürütücü İşlevler

Beş çalışma, özellikle prefrontal korteksin dijital deneyime karşı hassas olduğunu göstermektedir. Çocuklarda, uzun süreli ekran maruziyeti veya yoğun oyun kullanımı, PFC’de ve bağlantılı ağlarda inhibisyona neden olabilmekte; dikkat ve planlama gibi yürütücü işlevleri zayıflatabilmektedir. Ancak, etkileşimli ve yaratıcı içerikler (örneğin belirli dijital

oyunlar) PFC işlevlerinde kısa vadede olumlu gelişmeler sağlayabilmektedir.

3. Parietal, Temporal ve Oksipital Loblardaki Değişimler

Eğitim amaçlı uygulamaların, özellikle matematiksel ve görsel-uzamsal işlemlerde intraparietal sulkusun aktivasyonunu artırabildiği görülmüştür. Ancak, fazla ekran kullanımı görsel korteks ve temporal bölgelerde bağlantı kayıplarına neden olabilmektedir. Beyin bağlantı ağları ve entegrasyonunda (örneğin dil ağları, görsel ve motor ağlar) dijital deneyime bağlı olarak hem güçlenme hem zayıflama gözlemlenmiştir.

4. Yapısal Etki: Beyin Beyaz ve Gri Madde Bütünlüğünde Dengesizlikler

DTI ve MRI çalışmaları yoğun video oyun, TV ve internet kullanımının, çocuklarda beyaz madde mikroyapısında bozulma, gri madde hacminde azalma ve bazı alt kortikal alanlarda genişleme gibi dengesiz gelişim örüntülerine yol açabildiğini göstermektedir. Özellikle, dil, yürütücü işlevler ve görsel işleme ile ilişkili alanlarda uzun vadeli yapısal etkiler gözlemlenmiştir.

5. Etkiler Hem Kısa Vadeli Hem de Uzun Vadeli, Ancak Boylamsal Kanıtlar Sınırlı

Fonksiyonel etkiler (örneğin görev bazlı EEG değişimi ve anlık dikkat kaybı) çoğunlukla kısa vadede ortaya çıkarken, yapısal etkiler daha çok uzun vadeli maruziyetle belirginleşmektedir. Ancak, çoğu çalışma kesitsel olduğu için nedensel yorumda dikkatli olunmalıdır.

6. Etkinin Yönü İçeriğe, Kullanım Süresine ve Maruziyet Tipine Bağlı

Eğitim ve problem çözme temelli oyunlar, kısa süreli beyin aktivasyonunu ve bazı yürütücü işlevleri destekleyebilir. Pasif veya hızlı tempolu içerikler ise, uzun süreli maruz kalındığında, beyinde entegrasyon kaybına, dikkat ve bilişsel kontrol mekanizmalarında bozulmaya yol açmaktadır. Düzenli ekran maruziyeti (örneğin günde birkaç saat) olan çocuklarda, yürütücü işlev ve inhibisyon süreçlerinde belirgin yavaşlama ve beyaz madde bütünlüğünde bozulma raporlanmıştır.

SONUÇ

Bu kapsamlı derleme, erken yaşta dijital deneyimin çocuk beyin gelişimi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabildiğini, özellikle de çocuklarda prefrontal korteks ve yürütücü işlevlerin

dijital deneyime karşı oldukça hassas olduğunu göstermektedir. Dijital deneyim, beyin frontal, parietal, temporal ve oksipital lobları ile bağlantı ağlarında hem fonksiyonel hem yapısal değişimler oluşturabilmektedir. Kısa vadede belirginleşen işlevsel değişimlerin yanı sıra, uzun vadeli maruz kalma sonucunda, beyin yapısında ve bağlantı bütünlüğünde dengesizlikler ortaya çıkabilmektedir. Bu bulgular, eğitimciler ve aileler için şunu açıkça ortaya koymaktadır: Çocukların dijital cihazlarla ilişkisi süreyle sınırlandırılmalı; içerik ve etkileşim niteliği özenle seçilmeli; ebeveyn gözetiminde aktif, problem çözme odaklı ve yaratıcı dijital aktiviteler desteklenmeli; pasif ve uzun süreli ekran maruziyetinden kaçınılmalıdır. Politika düzeyinde ise erken çocukluk döneminde dijital maruziyeti yönetecek, kanıta dayalı, pratik ve uygulanabilir dijital sağlık ve eğitim rehberleri geliştirilmelidir.

Kaynak: Wu, D., Dong, X., Liu, D. ve Li, H. (2023). How Early Digital Experience Shapes Young Brains During 0-12 Years: A Scoping Review. *Early Education and Development*, 35(7), 1395–1431. <https://doi.org/10.1080/10409289.2023.2278117>

Ailenin Sosyoekonomik Düzeyi ile Çocuğun Yürütücü İşlevleri Arasındaki İlişki: Çocuk Rutinlerinin Aracı Rolü

Family Socioeconomic Status and Child Executive
Functions: Exploring the Mediating Role of Child Routines

Yürütücü işlevler çocukların plan yapma, problem çözme ve davranışlarını düzenleme gibi becerilerinin temelini oluşturur ve okul olgunluğunun en önemli psikolojik göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Erken çocukluk döneminde yürütücü işlevler, çevresel etkenlere özellikle duyarlıdır. Bunların başında ise ailenin sosyoekonomik düzeyi (SED) gelir. Daha yüksek SED'ye sahip ailelerde çocuklar genellikle daha fazla bilişsel uyaran, daha az ekonomik stres ve daha öngörülebilir bir aile ortamı bulur. Son araştırmalarda, aile SED'si ile çocukların yürütücü işlevleri arasındaki ilişkinin doğrudan olmayabileceği, bu ilişkide çocukların günlük rutinlerinin önemli bir aracı mekanizma olabileceği öne sürülmektedir. Ancak bugüne kadar, çocuk rutinlerinin bu ilişkiyi nasıl etkilediği, özellikle de Asya toplumları bağlamında, çok az incelenmiştir. Çalışma bu boşluğu doldurmayı hedeflemiştir.

AMAÇ

Bu çalışma, ailenin sosyoekonomik düzeyi ile çocukların yürütücü işlevleri arasındaki ilişkide çocuk rutinlerinin aracı rolünü

incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bu ilişkinin COVID-19 pandemisi ve okulların kapalı olduğu dönemde nasıl şekillendiği de dikkate alınmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma, Hong Kong'da pandemi sürecinde ilkokula geçiş aşamasındaki 5-6 yaş arası çocuklar ve anneleriyle yürütülen, kısa süreli boylamsal ve müdahale temelli bir araştırma projesinin alt çalışması olarak gerçekleştirilmiştir.

■ **Katılımcılar:** Katılımcılar, altı farklı anaokulundan ve sosyal medya yoluyla ulaşılan toplam 183 çocuktan (ortalama yaş: 68,9 ay; %50,3'ü kız, %49,7'si erkek) ve annelerinden oluşmaktadır. Örneklem demografik olarak Hong Kong'un üst-orta gelir grubu ailelerini temsil etmektedir.

■ **Ölçümler:**

- **Aile SED'si:** Aylık hane geliri ve annenin eğitim düzeyi ile ölçülmüştür.
- **Çocuk Rutinleri:** "Çocuk Rutinleri Envanteri" ile günlük yaşam ve

ödev yapma rutinleri anneler tarafından değerlendirilmiştir.

- **Yürütücü İşlevler:** Altı hafta arayla çevrim içi uygulanan üç bilişsel görev (Simon Says, Mr. Cucumber, Head-Toe-Knee-Shoulders) ile ölçülmüştür.

- **Veri Toplama Süreci:** Veri toplama iki ayrı zaman diliminde (dalga) gerçekleştirilmiştir.

- **Birinci dalga (T1):** Anneler, çevrim içi anket yoluyla aileye ilişkin demografik bilgileri (aylık hane geliri ve eğitim düzeyi) ve çocuklarının günlük yaşam ve ödev rutinlerine ilişkin değerlendirmeleri raporlamıştır.
- **İkinci dalga (T2, T1'den altı hafta sonra):** Çocuklar, Zoom üzerinden yürütülen çevrim içi değerlendirmeye katılmış ve üç farklı yürütücü işlev testine (Simon Says, Mr. Cucumber, Head-Toe-Knee-Shoulders) tabi tutulmuşlardır. Böylece hem aile SED'sine hem de çocuk performansına ilişkin veriler ardışık olarak toplanmıştır.

- **İstatistiksel Analiz:** Yapısal eşitlik modellemesi ile hem doğrudan hem de dolaylı (aracılık) ilişkiler test edilmiş; yaş, cinsiyet ve aile durumu gibi değişkenler kontrol edilmiştir.

TEMEL BULGULAR

1. Ailede daha yüksek sosyoekonomik düzey, daha düzenli çocuk rutinleri ile ilişkilidir.

Araştırmada, gelir düzeyi ve anne eğitimi yüksek olan ailelerde çocukların günlük yaşamlarında daha tutarlı ve tekrar eden rutinelere sahip oldukları bulunmuştur. Tutarlı rutinlerin bulunması, düzenli yemek saatleri, ödev yapma ve uyku alışkanlıklarının daha sıkı takip edildiği anlamına gelmektedir.

2. Düzenli rutinler, çocukların yürütücü işlevlerini güçlendiriyor.

Evde düzenli rutini olan çocuklar, dikkat, öz düzenleme, yönergeye uyma ve problem çözme gibi yürütücü işlevlerde daha başarılı görülmüştür. Yani bir çocuğun günlük alışkanlıkları, onun sınıfta kurallara uyma ve yeni durumlara uyum sağlama kapasitesini desteklemektedir.

3. Aile SED'sinin çocuk yürütücü işlevlerine doğrudan etkisi bulunmadı.

Ailenin ekonomik ve eğitim düzeyinin, çocukların yürütücü işlevlerine (bilişsel esneklik, dikkat kontrolü vb.) tek başına anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Burada asıl önemli olan, ailenin çocuğa hangi ortamı ve alışkanlıkları sunduğudur.

4. Ailenin SED'si düzenli rutinler aracılığıyla dolaylı olarak etkilidir.

Daha yüksek SED'ye sahip ailelerin çocuklarında düzenli rutinler daha sık görülmekte ve bu da çocukların yürütücü işlevlerinde dolaylı bir avantaj yaratmaktadır. Yani ekonomik avantaj, ancak düzenli aile rutiniyle bilişsel gelişime dönüşmektedir.

5. Kısa vadeli (6 hafta) takipte, rutinlerin etkisi sınırlıdır.

Çocukların başlangıçtaki yürütücü işlev düzeyi dikkate alındığında, altı haftalık süreçte aile rutinlerinin bu becerilerde anlamlı bir değişim sağlamadığı görülmüştür. Yani rutinlerin etkisi kısa vadede sınırlı olabilir, daha uzun süreli etkiler için farklı ailevi süreçlerin de rolü olabileceği düşünülmektedir.

6. Kriz ve belirsizlik dönemlerinde rutinlerin önemi artıyor.

Özellikle pandemi gibi olağanüstü dönemlerde ailede düzenin bozulması, çocukların öz düzenleme ve problem çözme becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum, ailelerin rutin kurma kapasitesini desteklemenin, kriz anlarında çocuk gelişimi açısından daha kritik hâle geldiğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, ailenin sosyoekonomik düzeyinin çocukların yürütücü işlevleri üzerindeki etkisini ve bu ilişkide ailedeki günlük rutinlerin aracı rolünü incelemiştir. Araştırma bulguları, ekonomik ve eğitimsel

açıdan avantajlı ailelerde çocukların daha düzenli günlük rutinler geliştirdiğini ve bu rutinin, dikkat, öz düzenleme ve problem çözme gibi yürütücü işlevleri desteklediğini göstermiştir. Ancak aile SED'sinin çocukların bilişsel gelişimine doğrudan etkisi bulunmamış; bu ilişkinin dolaylı olarak, yani ailede sürdürülen rutinler yoluyla ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Özellikle kısa vadeli takipte, rutinlerin yürütücü işlevlerde anlamlı değişim yaratması sınırlı olmasıyla birlikte, ev ortamında sağlanan düzenin çocuk gelişiminde koruyucu bir faktör olduğu vurgulanmıştır.

Bu bulgular, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı aileler için, ailede düzenli günlük rutinler oluşturmayı hedefleyen destek programlarının önemine işaret etmektedir. Politikalar, ebeveynlere günlük alışkanlık kazandırma, ödev ve uyku saatlerini yapılandırma, çocuklarla düzenli iletişim kurma gibi pratik konularda rehberlik sunarak çocukların öz düzenleme ve okul başarısını artırabilir. Ayrıca, kriz ve belirsizlik dönemlerinde (örneğin pandemi ve afetler), ailedeki düzenin sürdürülmesine yönelik müdahaleler, çocukların psikolojik dayanıklılığı ve bilişsel gelişimi açısından kritik önemdedir.

Kaynak: Wu, X. Y., Lau, E. Y. H., & Zeng, X. Y. (2025). Family Socioeconomic Status and Child Executive Functions: Exploring the Mediating Role of Child Routines. *Early Education and Development*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/10409289.2025.2540655>

3 Ailede Kümülatif Sosyodemografik Riskler ve Okul Öncesi Çocuklarda Dil Becerilerinin Gelişimi: Evde Okuryazarlık Ortamının Aracı Rolü

Cumulative Family Sociodemographic Risk and Preschoolers' Language Skills Development: The Mediating Role of the Home Literacy Environment

Okul öncesi çocuklarda güçlü dil becerileri, hem akademik başarı hem de sosyal uyum açısından belirleyicidir. Çocukların dil gelişimini etkileyen faktörler arasında, ailenin eğitim düzeyi, gelir seviyesi, ebeveynlerin yaşı, aile yapısı gibi sosyodemografik değişkenler öne çıkmaktadır. Özellikle birden fazla risk faktörüne aynı anda maruz kalan çocukların dil gelişiminde ciddi yetersizlikler görülebilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda, evdeki okuryazarlık ortamı (evde kitap ve eğitsel materyal bulundurulması, ebeveynlerin çocukla birlikte kitap okuması ve dil etkinlikleri yapması gibi unsurlar) bu riskin etkisini azaltabilecek kilit bir koruyucu faktör olarak ele alınmaktadır.

AMAÇ

Bu çalışma, ailede kümülatif sosyodemografik risklerin (örneğin ebeveynlerin düşük eğitim ve gelir düzeyi, tek ebeveynlik, genç anne yaşı ve ailede sık taşınma vb.) çocukların dil becerileri üzerindeki etkisini ve bu ilişkide evdeki okuryazarlık ortamının aracı rolünü incelemeyi amaçlamıştır.

YÖNTEM

- **Örnekleme:** Kanada'nın Fransızca konuşulan Quebec eyaletinde yaşayan okul olgunluğu açısından "riskli" olarak tanımlanan ve toplam 142 çocuk (ortalama yaş 4,8 yıl; %60'ı kız, %40'ı erkek) ve ailelerinden oluşmaktadır. Katılımcılar, üç aşamalı bir tarama ve onay süreciyle belirlenmiştir. İlk aşamada, ulusal okul olgunluğu taramasında riskli olarak saptanan bölgeler seçilmiştir. Ardından ebeveynlere çocuklarının okula geçişine dair endişelerini bildirmeleri için anket gönderilmiş; son aşamada, belirlenen riskli çocuklar, altı okul olgunluğu göstergesinin (ifade edici dil, alıcı dil, sosyal beceriler, davranışsal uyum, duygusal uyum ve okul öncesi temel beceriler) en az üçünde düşük performans gösteriyorsa araştırmaya dâhil edilmiştir.
- **Veri Toplama Süreci:** Veri toplama üç ayrı zaman diliminde (dalga) gerçekleştirilmiştir.

- T1 (okul öncesi, 8 ay önce): Ailelerin sosyodemografik bilgileri (anne ve babanın eğitimi, aile geliri, aile yapısı, annenin yaşı, taşınma sayısı) ile çocukların başlangıç dil becerileri (alıcı ve ifade edici kelime dağarcığı, cümle tekrarı) ölçülmüştür.
- T2 (okul öncesi, 4 ay önce): Araştırmacılar, ailelere ev ziyareti yaparak evde okuryazarlık ortamının (*home literacy environment*, HLE) üç boyutunu değerlendirmiştir: 1. Ebeveynlerin okuryazarlık etkinliklerine katılım sıklığı (9 maddelik ebeveyn-araştırmacı görüşmesi), 2. Katılımın kalitesi (ebeveyn ve çocukla paylaşılan kitap okuma etkinliğinin video kaydı ve gözlemci puanlaması), 3. Evde eğitsel materyal varlığı (11 maddelik doğrudan gözlem). HLE ölçümlerinde, yarı yapılandırılmış görüşmeler, ev ortamı gözlemi ve video analizi birlikte kullanılmıştır.
- T3 (ana sınıfı sonu): Çocukların dil becerileri tekrar test edilmiştir (standart testler: *Peabody Picture Vocabulary Test*-Fransızca uyarlaması, ifade edici kelime testi, cümle tekrarı).

■ Ölçümler:

- **Kümülatif risk skoru:** Anne-baba eğitimi, yıllık gelir, aile yapısı, annenin doğumdaki yaşı ve son 5 yıldaki taşınma sayısı dâhil olmak üzere altı değişkenin risk varlığı (1) veya yokluğu (0) olarak kodlanmasıyla toplam risk puanı (0-6 arası) oluşturulmuştur.

- **Evde Okuryazarlık Ortamı:** Yarı yapılandırılmış görüşmeler, kitap okuma etkinliği video analizi, doğrudan ev ziyareti ve gözlem neticesinde değerlendirilmiştir.
- **Dil Testleri:** Alıcı ve ifade edici kelime dağarcığı, cümle tekrarlama (standartlaştırılmış testler) testleri kullanılmıştır.
- **Analiz:** Araştırmada önce betimleyici istatistikler ve korelasyon analizleri hesaplanmıştır. Ardından, yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak kümülatif aile riski, HLE'nin üç bileşeni ve çocukların üç dil becerisi arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler (aracılık etkileri) test edilmiştir.

TEMEL BULGULAR

1. Daha yüksek kümülatif aile riski, evde daha düşük okuryazarlık ortamı ile ilişkilidir.

Birden fazla sosyodemografik riske sahip ailelerde, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte okuryazarlık etkinliklerine katılım sıklığı daha düşüktür ve evde eğitsel materyaller (kitap, bulmaca, harfli oyunlar vb.) daha az bulunmaktadır.

2. Evde eğitsel materyal varlığı, çocukların kelime hazinesini güçlendirmektedir.

Evde kitap, bulmaca ve harfli oyuncak gibi öğrenme materyallerinin daha fazla olması, çocukların ifade edici kelime dağarcığı gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.

3. Ebeveyn katılımının kalitesi, alıcı kelime becerilerini artırıyor.

Ebeveynlerin çocukla kitap okurken gösterdiği etkileşim kalitesi (örneğin soru sorma ve hikâyeye dâhil etme) çocukların dinlediğini anlama ve kelime bilgisi (alıcı kelime) gelişiminde doğrudan belirleyicidir.

4. Kümülatif riskin dil gelişimine etkisi, evde okuryazarlık ortamı üzerinden dolaylıdır.

Riskli ailelerde, risk faktörlerinin doğrudan değil, evde materyal eksikliği ve düşük ebeveyn katılımı üzerinden çocukların dil gelişimini olumsuz etkilediği bulunmuştur. Özellikle, evde eğitsel materyal eksikliği, sosyodemografik risk ile ifade edici kelime gelişimi arasındaki olumsuz ilişkinin temel aracıdır.

5. Farklı “evde okuryazarlık ortamı” bileşenleri, farklı dil becerilerini etkiliyor.

Ebeveynin okuryazarlık etkinliklerine katılım sıklığı ve kalitesi, daha çok alıcı kelime ve cümle tekrarlamayı, materyal varlığı ise ifade edici kelime gelişimini etkilemektedir. Tek bir bileşene

odaklanan müdahaleler yerine bütüncül yaklaşım önerilmektedir.

6. Pratikte riskli çocuklar için ev ortamı müdahaleleri kritiktir.

Özellikle okul olgunluğu açısından risk taşıyan çocuklarda, evde eğitsel materyal teminini artırmak ve ebeveynlere nitelikli kitap okuma becerisi kazandırmak, dil gelişimini desteklemede önemli bir kaldıraçtır.

SONUÇ

Bu çalışma, ekonomik veya demografik risklerin çocukların dil gelişimini doğrudan değil, evdeki okuryazarlık ortamı üzerinden etkileyebildiğini göstermektedir. Sosyoekonomik açıdan riskli ailelerde, çocukların dil becerilerinin geliştirilmesi için en etkili yaklaşım olarak, evde kitap ve eğitsel materyal bulundurulmasını teşvik eden destek programlarının önemine dikkat çekilmiştir. İlgili destek programlarında ayrıca ebeveynlere okuma/ dil etkinliği konusunda rehberlik sunulması önemli görülmüştür. Böylece, dezavantajlı çocukların akademik ve sosyal uyumlarının güçlendirilebileceği, dil gelişimindeki eşitsizliklerle mücadele edilebileceği vurgulanmıştır.

Kaynak: Laurent, A., Letarte, M. J., & Lemelin, J. P. (2025). Cumulative Family Sociodemographic Risk and Preschoolers' Language Skills Development: The Mediating Role of the Home Literacy Environment. *Early Education and Development*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/10409289.2025.2559338>

Ekran Küçük Çocukların Sosyal Gelişimine Zarar Veriyor mu? Ebeveyn Katılımı, Çocukların Ekran Süresi ve Sosyal Yetkinlikleri Arasındaki Boylamsal İlişkiler

Does Screen Media Hurt Young Children's Social Development?
Longitudinal Associations Between Parental Engagement,
Children's Screen Time, and Their Social Competence

Erken çocuklukta sosyal yetkinlik; iş birliği yapabilme, paylaşma, özerklik ve kurallara uyum sağlama gibi becerilerle tanımlanır ve çocukların hem okul başarısının hem de psikolojik dayanıklılığının temelidir. Dijital çağda, küçük çocukların ekran başında geçirdiği süreler hızla artarken bu durumun sosyal gelişimleri üzerindeki etkisi ciddi kaygılar doğurmuştur. Ekranın (TV, tablet, telefon, bilgisayar) aşırı kullanımının çocukların sosyal gelişimini nasıl etkilediği ve ebeveyn etkileşiminin bu ilişkideki yeri önemli araştırma alanları olmuştur. Bu doğrultuda mevcut çalışma, özellikle ebeveyn katılımı, çocuğun ekran süresi ve sosyal yetkinlik gelişimi arasındaki uzun vadeli ilişkiyi irdelemektedir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, 3-5 yaş arası çocuklarda ebeveyn katılımı ve ekran süresinin sosyal yetkinlik gelişimine etkisini incelemek ve ekran süresinin, ebeveyn katılımı ile sosyal yetkinlik arasındaki ilişkide bir aracı (*mediator*) işlevi görüp görmediğini test etmektir. Çalışmada, ebeveynin çocukla geçirdiği kaliteli zaman, çocuğun günlük ekran süresi ve sosyal yetkinlik düzeyi üç yıl boyunca izlenmiştir.

YÖNTEM

- **Tasarım ve Örneklem:** Bu araştırma, Tayvan'da yürütülen ulusal "Kids in Taiwan" boylamsal projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örneklemini 2.037 çocuk ve aileleri oluşturmuştur. Çocukların ortalama yaşı ilk ölçümde 3 (Dalga 1), ikinci ölçümde 4 (Dalga 2), üçüncü ölçümde 5'tir (Dalga 3).
- **Ölçümler:**
 - **Ebeveyn Katılımı:** Anne ve baba ile ilgili öğrenme etkinlikleri, bakım, oyun, ve duygusal destek gibi konuları kapsayan beş maddelik ölçek kullanılmıştır.
 - **Ekran Süresi:** Çocukların TV ve dijital cihazlarda (bilgisayar, tablet, telefon) geçirdiği günlük ortalama süre aileler tarafından raporlanmıştır.
 - **Sosyal Yetkinlik:** Bağımsızlık, girişkenlik, sosyallik ve kurallara uyum gibi hususları kapsayan toplam 13 maddelik, ebeveyn değerlendirmesine dayalı bir ölçme aracı kullanılmıştır.

- **Analiz:** Önce tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve regresyon analizleri ile temel ilişkiler incelenmiştir. Ardından regresyon ile sosyal yetkinlikteki değişim ve sosyal yetkinliğin öngörücüleri incelenmiştir. Son aşamada yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak çapraz gecikmeli (cross-lagged) ve aracı etkiler test edilmiştir.

TEMEL BULGULAR

1. Ebeveyn katılımı sosyal yetkinliği güçlendiriyor.

3 yaşındaki çocuklarda, ebeveynin çocukla daha fazla vakit geçirmesinin, oyun oynamasının ve duygusal destek sunmasının, çocukların 5 yaşındaki sosyal yetkinliğini anlamlı biçimde artırdığı görülmüştür. Bu etki iki yıl boyunca devam etmiştir.

2. Artan ekran süresi sosyal gelişimi olumsuz etkiliyor.

Günlük ekran süresi yüksek olan çocuklarda sosyal yetkinlik (paylaşma, iş birliği, bağımsızlık vb.) daha düşük bulunmuştur. Ekran başında geçirilen süre arttıkça çocukların ekran ilişkilerinin ve grup içinde uyumunun azaldığı görülmüştür.

3. Ebeveyn katılımı, ekran süresini azaltıyor.

Ebeveynin çocukla aktif ilgisi arttıkça, çocuğun günlük ekran başında geçirdiği süre azalmıştır. Yani aktif ebeveynlik, ekran bağımlılığı riskini düşürmede koruyucu rol oynamaktadır.

4. Ekran süresi, ebeveyn katılımı ile sosyal yetkinlik arasındaki ilişkide aracı rol üstleniyor.

Ebeveyn katılımı düşük olan çocuklar, daha çok ekrana yönelmekte ve bu durum sosyal gelişimi olumsuz etkilemektedir. Yapısal modelde ekran süresi, ebeveyn katılımı ile sosyal gelişim arasındaki yolun önemli bir kısmını aracı olarak taşımaktadır.

5. Cinsiyet ve sosyoekonomik duruma göre ekran süresi farklılaşıyor.

Kız çocuklarının ekran süresi erkeklere kıyasla daha düşüktür ve sosyal yetkinlik puanları daha yüksektir. Sosyoekonomik durumu yüksek olan ailelerde ebeveyn katılımının daha fazla ve sosyal yetkinliğin daha yüksek, ekran süresinin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

6. Yaş arttıkça ekran süresi azalıyor, sosyal yetkinlik artıyor.

Çocuklar büyüdükçe ekran süreleri azalırken sosyal yetkinlikte doğal bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle 3-5 yaş arası dönemde, ebeveynin çocuğa sunduğu alternatif sosyal ve sportif aktiviteler ekran süresini daha da azaltmaktadır.

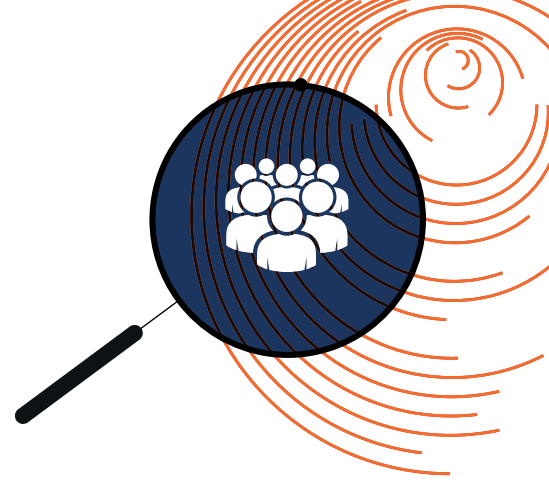
SONUÇ

Bu çalışma ile, erken çocukluk döneminde ekran süresi, ebeveyn katılımı ve sosyal yetkinlik arasındaki karmaşık ilişkiler, 2.000'den fazla çocuk ve ailenin üç yıl boyunca izlenmesi ile ayrıntılı biçimde ortaya konmuştur. Sonuçlar, çocukların sosyal gelişiminin yalnızca teknolojiyle

ne kadar vakit geçirdikleriyle değil, aynı zamanda ebeveynlerinin onlarla ne ölçüde aktif ve etkileşimli vakit geçirdiğiyle de şekillendiğini göstermektedir. Yüksek ebeveyn katılımı, çocuklarda sosyal yetkinliği artıran en güçlü öngörücülerden biri olarak öne çıkarken yüksek ekran süresi

ise sosyal gelişimi olumsuz etkilemektedir. Politika ve uygulama açısından, çocukların ekran başında geçirdiği sürenin sınırlandırılması, çocukla birlikte geçirilen zamanın artırılması ve alternatif sosyal etkinliklerin teşvik edilmesi yönünde öneriler sunulmuştur.

Kaynak: Ma, S., Li, J., & Chen, E. E. (2022). Does Screen Media Hurt Young Children's Social Development? Longitudinal Associations Between Parental Engagement, Children's Screen Time, and Their Social Competence. *Early Education and Development*, 35(1), 10-25. <https://doi.org/10.1080/10409289.2022.2151401>

TOPLUM

ARAşTIRMALARI

TOPLUM ARAşTIRMALARI

- Madde Kullanım Bozukluğu Tedavisi Gören Kişiler Arasında İstihdam Edilmenin Anlamlarının ve Deneyimlerinin İncelenmesi
- Dijital Göçebelerde Yalnızlık ve Kişisel İlişkileri Geliştirmek İçin Sosyal Medyanın Kullanımı
- Annelerin Ebeveynlik Davranışları, Gerginlik ve Keyif Alma Düzeyleri ile Sonraki Doğum Olasılıkları

Drugs: Education, Prevention and Policy

Drugs: Education, Prevention and Policy dergisi, alkol, tütün ve diğer uyuşturucuların kullanımına ilişkin önleme, zarar azaltma ve tedavi konularını çok disiplinli bir bakış açısıyla ele alan uluslararası bir akademik platformdur. Çift anonim hakem değerlendirme süreciyle yayınlanan dergi, madde kullanımına dair sosyal, sağlık ve adli politikaların sonuçlarını inceleyen araştırmacılar, politika yapımcılar ve uygulayıcılar arasında iletişim ve tartışma zemini sunmaktadır. Farklı kültürel, tarihsel ve teorik yaklaşımları teşvik eden yayın politikasıyla orijinal araştırmalara, politika tartışmalarına, literatür incelemelerine ve madde kullanımının tarihsel-kültürel yönlerini konu edinen çalışmalara yer vermektedir.

1 Madde Kullanım Bozukluğu Tedavisi Gören Kişiler Arasında İstihdam Edilmenin Anlamlarının ve Deneyimlerinin İncelenmesi

“I am somebody now” - Exploring Meanings and Experiences of Gaining Employment Among People in Substance Use Disorder Treatment

Madde kullanım bozukluğu (İng. *substance use disorder*) olan bireylerin istihdama katılımı, araştırılması gereken önemli bir konudur. Mevcut çalışma, bu bireylerin çalışma isteğini ortaya koymaktadır. Çalışmada, madde kullanım bozukluğu (MKB) tedavisinin erken dönemlerinde, ciddi ruhsal hastalığı olan bireylerin istihdamını destekleyen bireysel yerleştirme ve destek programına (İng. *individual placement and support*) dâhil olan hastaların istihdama ilişkin düşünce ve deneyimleri incelenmiştir. Norveç’te gerçekleştirilen bu çalışma, Oslo Üniversitesi Hastanesinde yürütülmüştür. Söz konusu hastanenin, bireysel yerleştirme ve destek programına (BYD) modelini madde kullanım bozukluğu tedavisine entegre eden bir kurum olması, araştırmanın örneklem seçimi açısından uygun bir zemin sağlamıştır.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, MKB tedavisinin erken evresinde BYD programına dâhil olan bireylerin işe yönelik algılarını, deneyimlerini, ve bu deneyimlere atfettikleri anlamları incelemektir. Böylece, tedavi sürecinde istihdam elde etme

sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi üretilmesi ve MKB tedavisinde istihdamın rolüne dair daha derin bir kavrayış geliştirilmesi hedeflenmektedir.

YÖNTEM

■ Metodoloji

Bu nitel çalışma, *Hooked on Work* projesinin bir parçası olarak yürütülmüş ve MKB tedavisi gören bireylere yönelik BYD modelinin uygulanabilirliği ile etkinliğini incelemiştir. BYD modeli, Norveç’te madde kullanımı ve bağımlılık tedavisinde en büyük kamu kurumu olan Oslo Üniversitesi Hastanesinde, hem ayakta hem de yatarak tedavi hizmeti veren Bağımlılık Tedavisi Departmanında uygulanmıştır.

■ Veri Toplama

Bu çalışmadaki katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir; çalışmaya toplam 17 katılımcı (12’si erkek, 5’i kadın; yaş aralığı 20-55) dâhil edilmiştir. Katılımcıların kullandığı başlıca maddeler arasında alkol, opioidler, esrar, sakinleştiriciler ve uyarıcılar

yer almaktadır. Çalışmada, katılımcıların geçmişini, günlük yaşam pratiklerini, iş deneyimlerini ve iş katılımının sonuçlarını araştıran yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş; derinlemesine açıklamalar elde edilmesi hedeflenmiştir. Tüm görüşmeler yüz yüze yapılmış, yaklaşık bir saat sürmüş ve ses kaydına alınarak yazıya dökülmüştür.

■ Veri Analizi

Bu çalışmada, tematik analiz ve sabit karşılaştırmalı analiz yöntemleri; kodlama sürecinde ise NVivo 13 ve 14 yazılımları kullanılmıştır. Veriler, sosyoloji, psikoloji, psikiyatri, istihdam desteği ve MKB/ruh sağlığı alanlarından uzmanlaşmış altı üyeli disiplinler arası bir analiz grubunda incelenmiştir. Grup, araştırmacılarından, klinisyenlerden ve MKB deneyimi olan akran araştırmacılarından oluşmaktadır. Çalışmada, yedi tur görüşme ve analiz gerçekleştirilmiş; her turdan sonra tematik yapı güncellenmiş ve görüşmeler kodlanmıştır. Nihai turda tüm görüşmeler tematik sisteme uygun olarak yeniden kodlanmış ve pragmatik doygunluğa ulaşıldığında veri toplama tamamlanmıştır.

TEMEL BULGULAR

Çalışma sonucunda üç ana tema karşımıza çıkmaktadır:

1. İstihdamın, bireylerin deneyimlerinde olumlu değişimi teşvik etmesi,
2. İstihdamın toplumla yeniden bağlantı kurmak için bir köprü olması,

3. İstihdamın istikrarsızlık ve nüksetme için bir risk faktörü olması.

1. İstihdam, bireyin kendine dair deneyimlerinde olumlu değişimi teşvik eder.

Katılımcılar, işsizlikle karşılaştırıldığında istihdamın olumlu etkilerini vurgulamış; iş bulmanın öz algı, öz güven ve refah üzerinde belirgin bir iyileşme sağladığını belirtmişlerdir. İstihdam, katılımcılara istikrar ve bağımsızlık hissi kazandırmış, madde kullanımını yönetme motivasyonunu artırmıştır. Bununla birlikte kişisel sağlık ve psikolojik sorunlar, sık nüksetmeler ve madde kullanımının etkileri, işte kalmayı ve işe odaklanmayı zorlaştıran engeller olarak ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar için iş deneyimi, içinde bulundukları sorunları çözmelerine ve önceliklerini belirlemelerine katkı sağlamış; bazıları için ise yeterli hazırlık ve istikrar eksikliği nedeniyle zorluk yaşamalarına sebep olmuştur. Bulgular, istihdamın hem iyileşme sürecini destekleyen hem de kişisel zorlukları görünür kılarak başarısızlık duygusunu güçlendirebilen çift yönlü bir etkisi olduğunu göstermektedir.

2. İstihdam, toplumla yeniden bağlantı kurmak için bir köprü görevi görmektedir.

Katılımcılar, işsizliğin getirdiği sosyal dışlanma ve toplumdan kopukluk duygularına karşı, istihdamın kendilerini yeniden topluma bağlayan bir köprü olduğunu vurgulamışlardır. İstihdam, sosyal yaşamda yer almak ve başkalarına katkıda bulunmak için bir fırsat sağlamış; gelir kaynağı

olmanın ötesinde, katılımcılara kendilerini değerli, takdir edilen ve anlamlı hissetme fırsatı sunmuştur. İstihdam, öz algının ve sosyal kimliğin yeniden şekillenmesini desteklemiş; katılımcıların yalnızca madde kullanımı üzerinden etiketlenmek yerine, toplumda katkıda bulunan ve değerli bireyler olarak görülmelerine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte geçmişteki olumsuz sosyal etiketler ve ön yargılar, bazı katılımcılar için iş gücü piyasasındaki fırsatları sınırlandıran bir zorluk olarak deneyimlenmiştir. Bulgular, istihdamın hem sosyal katılımı artıran hem de kimliğin yeniden inşasını destekleyen merkezî bir rol oynadığını göstermektedir.

3. İstihdamın istikrarsızlık ve nüksetme için bir risk faktörüdür.

Katılımcılar, istihdamın hayatlarına anlam ve düzen katmasına rağmen çeşitli riskler ve zorluklar da barındırdığını vurgulamışlardır. Tanımlanan başlıca riskler; iş kaynaklı stres, ihtiyaçlarına uygun olmayan iş koşulları, madde kullanımını tetikleyebilecek çalışma ortamları ve madde kullanım bozukluğu olan biri olarak ifşa edilme korkusudur. İş kaynaklı stres, duygusal yük ve başa çıkma güçlüğü olarak deneyimlenmiş; bazı katılımcılar için uygun olmayan iş koşulları madde kullanımını yeniden tetiklemiştir. Fiziksel çalışma ortamları da tetikleyici rol oynamış;

alkol veya uyuşturucuyu çağrıştıran yerler, maddeye tekrar yönelme riskini artırmıştır. Ayrıca, katılımcılar geçmiş madde kullanım durumlarını açıklamaktan kaynaklanan yargılanma ve iş kaybı kaygısı nedeniyle ifşa olma korkusu yaşamış; bu durum kontrol ve onur duygusunu etkileyerek iş yerinde davranışlarını şekillendirmiştir. Bulgular, istihdamın faydalarını ifade ederken kişisel, çevresel ve sosyal risklerin dikkate alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, MKB tedavisi gören bireyler için BYD istihdam desteğinin iş bulma deneyimleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bulgular, istihdamın refah, istikrar ve öz farkındalığı artırarak bireylere bağ ve aidiyet duygusu kazandırdığını ve damgalanmış kimliklerin yeniden yapılandırılmasına katkı sağladığını göstermektedir. Bununla birlikte, işe dönüş süreci, özellikle işlerin bireylerin ihtiyaçlarına uygun olmadığı durumlarda, madde kullanımına geri dönme riskini artırabilecek stres faktörlerini de beraberinde getirebilir. Bu bulgular, istihdam desteğinin bireysel koşullara göre uyarlanmasının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, esnek ve kişiye özel programların MKB tedavisi ile istihdam desteğini yakın iş birliği içinde yürüterek risklerin belirlenmesine, uygun işlerin bulunmasına ve ortaya çıkan zorluklara erken müdahale edilmesine imkân tanıyacağı belirtilmiştir.

Kaynak: Aas, E. M., Havnes, I. A., Raveen, R. R., Ullevoldsæter Lystad, J., Ajo Arnevik, E. ve Borger Rognli, E. (2025). "I am somebody now" - Exploring Meanings and Experiences of Gaining Employment Among People in Substance Use Disorder Treatment. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/09687637.2025.2527640>

Media, Culture & Society

Media, Culture & Society, medya ve yeni bilgi-iletişim teknolojilerini politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel bağlamları içinde ele alan disiplinler arası, hakemli ve uluslararası bir dergidir. Kültürel ve toplumsal analiz alanında geniş bir konu yelpazesi sunan dergi, teori ve yöntemde eleştiri ile yeniliğe odaklanmakta; dünya çapında farklı disiplinlerden katkılara açık olmasının yanı sıra medya ve iletişim araştırmalarındaki güncel konular, yeni eğilimler ve kavramlar etrafında eleştirel tartışmalar için de bir platform sağlamaktadır.

Dijital Göçebelerde Yalnızlık ve Kişisel İlişkileri Geliştirmek için Sosyal Medyanın Kullanımı

“Alone on the road”: Loneliness Among Digital Nomads and the Use of Social Media to Foster Personal Relationships

Bu çalışma, farklı konumlardan uzaktan çalışan profesyonelleri kapsayan “dijital göçebe” (digital nomad, DN) yaşam tarzı ile yalnızlık deneyimleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada, dijital göçebeliğin iş esnekliği, yüksek hareketlilik ve boş zaman odaklı yaşam gibi avantajlar sunarken aynı zamanda yalnızlık riskini de beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Çalışma, dijital göçebelerin yalnızlıkla başa çıkma stratejileri kapsamında sosyal medya platformlarını nasıl kullandıklarını inceleyerek algılanan yalnızlık olgusuna yönelik güncel bir tartışma ortaya koymaktadır.

AMAÇ

Gönüllü yalnızlık yerine algılanan yalnızlığa odaklanan bu araştırmanın amacı, dijital göçebelerde algılanan yalnızlık ile sosyal medya arasındaki kesişimi incelemektir.

YÖNTEM

■ Metodoloji

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme

soruları, “Neden?” ve “Nasıl?” soruları (“Neden yalnız hissediyorsunuz?”, “Yalnızlıkla nasıl başa çıkıyorsunuz” vb.) çerçevesinde oluşturulmuştur. Katılımcıların araştırmaya dâhil edilme süreci, sosyal medya çağrıları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

■ Veri Toplama

Çalışmada, amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış; 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler çevrim içi platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş aralıkları 20’li yaşların sonu ve 40’lı yaşların başı arasındadır. Görüşmeler ortalama 65 dakika sürmüş, ses/görüntü kayıtları alınmıştır.

■ Veri Analizi

Görüşme transkriptleri, tematik analiz yaklaşımı kullanılarak çok aşamalı bir süreçle analiz edilmiş; NVivo yazılımı aracılığıyla tümevarımsal, veri odaklı kodlama gerçekleştirilmiştir. Temalar belirlenmiş, 25. katılımcıdan itibaren tematik doygunluğa ulaşılmıştır.

TEMEL BULGULAR

1. Dijital göçebeliğin yalnızlık üzerindeki etkilerinin çok boyutlu olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın bulgularında, dijital göçebeliğin yalnızlık ile ilişkisinin olduğu ve olmadığı durumlar birlikte gözlemlenmiştir:

- Katılımcıların bir kısmı, yalnızlığın mutlaka mutsuzluk anlamına gelmediğini, aksine bireysel tatmin, sakinlik ve direnç kaynağı olabileceğini ifade etmiştir.
- Bazı katılımcılar, yerleşik yaşamlarında destekleyici insanların bulunmadığı durumlarda, dijital göçebeliğin yalnızlığı azalttığını belirtmişlerdir.
- Katılımcılardan bazıları ise dijital göçebeliğin yalnızlık hissini arttırdığını belirtmişlerdir. Bu durum ise sosyal ağlardan uzak kalma sebebi ile açıklanmıştır.
- Göçebe yaşam tarzının hızı da yalnızlık durumunu etkilemektedir. Sürekli hareket etme durumunun yalnız kalmayı daha çok etkilediği görülmüştür.
- Kişilik özelliklerinin yalnızlık durumunu etkilediği belirtilmiştir. İletişim kurma konusunda çekinceleri olan kişilerin yalnız kalma eğilimlerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

2. Dijital göçebeler, algılanan yalnızlıkla başa çıkmak için sosyal medya kullanmaktadır.

Araştırma, dijital göçebelerin algıladıkları yalnızlıkla başa çıkmak için sosyal medyayı yoğun biçimde kullandıklarını, ancak bu kullanımın farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir:

- Katılımcıların önemli bir kısmından elde edilen bulgulara göre, aile, arkadaş veya benzer düşünen insanlarla bağlantı kurmanın yalnızlık hissini azalttığı ifade edilmiştir.
- Instagram platformunun yalnızlık hissi ile mücadele etmede olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar bu durumu, Instagram platformunda bireylerin sürekli olarak olumlu deneyimlerini paylaşmaları ile açıklamıştır. Bu durum sosyal medya ile gerçeklik arasındaki tutarsızlığı göstermekte; bu tutarsızlık sorun yaratabilmektedir.
- Bir diğer bulgu da sosyal medyanın destek amaçlı kullanıldığı olmuştur. Dijital göçebeler sosyal ağlarıyla bağlantı kurarak destek almayı amaçlamaktadırlar.
- Dijital göçebelerin, sosyal medyayı aktif olarak iletişim için kullandıklarında, çevrim dışı buluşmalar da düzenlendiği görülmüş; bu durumun farklı kişiler arasında bağlantı kurmayı sağlayan sosyal sermayeyi güçlendirdiği yorumu yapılmıştır.
- Dijital göçebelerin, bulundukları yeni ortamlarda yeni kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirmek amacıyla sosyal medya platformlarını kullandıkları belirtilmiştir.

- Sosyal medya platformlarının belli bir iletişim ağı oluşturmalarına rağmen derin bağ kurma noktasında yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Bu durum sosyal medya platformlarının, yalnızlıkla mücadele noktasında yardımcı olmadığı sonucuna ulaşmayı sağlamıştır. Bu anlamda daha yakın ve güvenilir bağlara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

3. İstihdamın istikrarsızlık ve nüksetme için bir risk faktörü olması

Katılımcılar, istihdamın hayatlarına anlam ve düzen katmasına rağmen çeşitli riskler ve zorluklar da barındırdığını vurgulamışlardır. Tanımlanan başlıca riskler; iş kaynaklı stres, ihtiyaçlarına uygun olmayan iş koşulları, madde kullanımını tetikleyebilecek çalışma ortamları ve madde kullanım bozukluğu olan biri olarak ifşa edilme korkusudur. İş kaynaklı stres, duygusal yük ve başa çıkma güçlüğü olarak deneyimlenmiş; bazı katılımcılar için uygun olmayan iş koşulları madde kullanımını yeniden tetiklemiştir. Fiziksel çalışma ortamları da tetikleyici rol oynamış; alkol veya uyuşturucuyu çağrıştıran yerler, maddeye tekrar yönelme riskini artırmıştır. Ayrıca, katılımcılar

geçmiş madde kullanım durumlarını açıklamaktan kaynaklanan yargılanma ve iş kaybı kaygısı nedeniyle ifşa olma korkusu yaşamış; bu durum kontrol ve onur duygusunu etkileyerek iş yerinde davranışlarını şekillendirmiştir. Bulgular, istihdamın faydalarını ifade ederken kişisel, çevresel ve sosyal risklerin dikkate alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, dijital göçebelerin yaşadığı zorluklar ve yalnızlıkla mücadeleleri konu edinilmiştir. Dijital göçebelerin karşılaşabileceği önemli sorunlardan biri olan yalnızlık, bir yerde kalış sürelerinin kısa olmasıyla daha da derinleşmekte ve uzun vadeli ilişkiler kurmalarını güçleştirmektedir. Çalışma, dijital göçebelerin sosyal medya kullanımı ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi de incelemiş; sosyal medya platformlarının yalnızlıkla başa çıkma noktasında bir araç olarak görüldüğünü ortaya çıkarmıştır. Sosyal medya hem yalnızlığı gideren ve bağlar kuran hem de yalnızlığı daha da olumsuz etkileyen ve derin ilişkileri engelleyen bir araç olarak çok taraflı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda platform geliştiricilere öneriler sunulmuş; dijital göçebelerin iletişimlerini kolaylaştıran algoritmik sistemlerin oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.

Kaynak: Miguel, C., Lutz, C., Perez-Vega, R., & Majetić, F. (2024). "Alone on the Road": Loneliness Among Digital Nomads and the Use of Social Media to Foster Personal Relationships. *Media, Culture & Society*, 47(3), 546-566. <https://doi.org/10.1177/01634437241290087>

Journal of Family Issues (JFI)

Journal of Family Issues, evlilik ve aile konulu güncel çalışmaları içeren ve ailelerin deneyimledikleri zorluklar üzerinden yayınlar üreten bir dergidir. 30 yılı aşkın süredir çalışmalarına devam eden dergi, güncel araştırmalar, teoriler, analizler, savunuculuk yazıları ile akademik bakış açısının ötesine geçmektedir. Disiplinler arası bir bakış açısını benimsemekte; aile çalışmaları, aile içi şiddet, cinsiyet çalışmaları, psikoloji, sosyal hizmet ve sosyoloji gibi farklı alanlardan gelen çalışmaları kapsayarak hem teorik hem de pratik boyutlarda zengin bir içerik sunmaktadır.

3 Annelerin Ebeveynlik Davranışları, Gerginlik ve Keyif Alma Düzeyleri ile Sonraki Doğum Olasılıkları

Mothers' Parenting Behaviours, Strain, Enjoyment and Subsequent Childbearing

Ebeveynlik rollerinin giderek yoğunlaşması doğurganlık kararlarını belirleyen bir etken olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, annelerin ebeveynlik davranışları ve ikinci doğum olasılığı konusunu incelemektedir. İngiltere’de gerçekleştirilen bu çalışmada, ilk kez anne olanların ebeveynlik uygulamalarında zorlanma düzeyleri ve günlük aktivitelerden aldıkları keyif ile ikinci doğum arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu konu, literatür kapsamında maliyet-ödül çerçevesi (*costs-rewards framework*) ve çocukların değeri (*value of children*) teorisine dayandırılmıştır. Bir annenin sonraki doğuma karar vermesinin, çocukların algılanan maliyet ve faydalarındaki değişime bağlı olduğu ifade edilmiştir. Faydalardaki artış doğumu teşvik ederken maliyetlerdeki artışın ise kararı ertelemeye ya da vazgeçmeye yol açabileceği belirtilmiştir.

AMAÇ

Bu çalışma, İngiltere’de ilk kez anne olan kadınlardan elde edilen boylamsal veriler aracılığıyla ebeveynliğin öznel maliyet ve faydalardaki değişimlerin ikinci doğum durumuna etkisini incelemeyi

amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Annenin günlük aktivitelerden aldığı keyif arttıkça ikinci doğum yapma olasılığı artar; azaldıkça bu olasılık düşer.

H2: Annenin gerginliği (günlük yaşamda hissedilen stres ve zorlanma düzeyi) artarsa ikinci doğum yapma olasılığı daha düşük, azalırsa ise daha yüksek olur.

H3: Çocukla sık sık boş zaman geçirme, doğum olasılığı ile pozitif bir ilişki içerisindedir.

H3a: Bu durum farklı sosyoekonomik kategorilerde de geçerlidir.

H4: Çocukla düzenli akşam yemekleri yemek doğurganlık ile ilişkilidir.

H4a: Bu ilişki annenin sosyoekonomik özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

YÖNTEM

■ Metodoloji ve Veri Toplama

Makale, 2009-2018 yıllarını kapsayan Birleşik Krallık Hanehalkı Boylamsal Çalışması’nın 1-9. dalgalarına

dayanmaktadır. Örneklem, ilk doğumunu 18-44 yaşları arasında yapmış ve bir partneri olan 4.402 kadından oluşmakta; kadın-yıl veri seti üzerinden ilk ve ikinci doğum arasındaki süre hesaplanmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkeni, ikinci bir doğumun gerçekleşmesi olarak belirtilmiştir. Annenin gerginlik ve günlük aktivitelerden keyif alma düzeylerindeki değişimler, çocuğuyla ev dışında boş zaman geçirme ve akşam yemeği yeme sıklığı gibi değişkenler de dâhil edilmiştir. Ayrıca anne yaşı, ilk çocuğun yaşı, eğitim, etnik köken, çalışma saatleri, partnerin istihdamı ve sosyoekonomik sınıf gibi kontrol değişkenleri eklenmiştir. Dönemsel koşullar (2009-2012, 2013-2016, 2017) da modele dâhil edilmiştir. .

■ Veri Analizi

Bu çalışmada betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Verilerin panel yapısı kullanılarak ikinci doğum olasılığını tahmin etmek için ayrık zamanlı cloglog regresyon modeli uygulanmıştır. 0-1 yaş arası çocukların anneleri için ikinci doğum olasılığı düşük olduğundan, analizlere çocuğu en az iki yaşında olan anneler dâhil edilmiştir; son modeller 5.816 kadın-yılı ve 899 doğumu kapsamaktadır.

TEMEL BULGULAR

1. Analizler, annelerin çocuklarıyla etkileşim düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulgularına göre, annelerin yarısından fazlası her gün ya da neredeyse her gün çocuklarıyla akşam

yemeği yemektedir. Yarısından azı ise haftada birkaç kez çocuklarıyla ev dışı etkinliklere katılmaktadır.

Zaman içinde annelerin gerginlik ve keyif düzeyleri büyük ölçüde istikrarlı seyretmiştir; katılımcıların %43'ü gerginlik düzeyinin, %69'u ise keyif alma düzeyinin değişmediğini belirtmiştir.

Ücretli çalışan, yüksek eğitilmiş veya daha üst mesleki konumdaki annelerin, çocuklarıyla her gün akşam yemeği yeme olasılığı daha düşük, ancak ev dışı etkinliklere katılma ve daha fazla gerginlik yaşama olasılığı daha yüksek bulunmuştur.

Çocukla herhangi bir aktivitenin (akşam yemeği ve boş zaman aktiviteleri) sıklığının artmasının, annelerin gerginlik düzeyinin artma ve keyif alma düzeyinin düşme riskini azalttığı belirtilmiştir.

2. Çocukla geçirilen zamanın sıklığı ve annenin duygusal durumu, ikinci doğum olasılığı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, çocukla sık sık (haftada birden fazla) boş zaman etkinliklerine katılan annelerin ikinci doğum yapma olasılığının daha yüksek olduğudur. Çocukla daha az sıklıkta (haftada 0-2 gün) akşam yemeği yiyen annelerin de ikinci doğum olasılığı, haftanın çoğu günü birlikte yemek yiyenlere kıyasla artmıştır.

Duygusal durum açısından ise yakın zamanda günlük aktivitelerden keyif alma düzeyinde düşüş bildiren annelerin ikinci doğum yapma olasılığı daha düşük çıkmıştır. Keyif alma düzeyindeki artışın ise ikinci doğum olasılığıyla

pozitif ancak anlamlı olmayan bir ilişki gösterdiği ifade edilmiştir.

Stres düzeyindeki değişim ise genel olarak anlamlı bir etkide bulunmamıştır. Bununla birlikte, stres ile doğum arasında U şeklinde bir ilişki gözlenmiştir; hem hiç stres yaşamayan hem de stres düzeyinde artış yaşayan annelerde ikinci doğum olasılığı daha yüksek olsa da bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı da belirtilmiştir.

3. Ebeveynlik davranışları ile ikinci doğum arasındaki ilişkinin sosyoekonomik özelliklere göre farklılaştığı görülmektedir.

Ücretli çalışmayan ve düşük eğitim düzeyine sahip annelerde, çocukla geçirilen boş zaman ile ikinci doğum olasılığı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

Yüksek eğitilmiş, tam zamanlı çalışan, yüksek mesleki pozisyona sahip annelerde, çocukla akşam yemeği yeme sıklığı ile ikinci doğum olasılığı arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, ebeveynlik davranışları, annenin gerginlik durumu, ebeveynlikten keyif alma gibi değişkenlerin ikinci doğum

olasılığını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu konu kapsamında belirli hipotezler analiz edilmiştir. Bulgular sonucunda elde edilen hipotez sonuçları aşağıdaki gibidir:

- Annelerin günlük aktivitelerden keyif alma düzeyleri düştükçe ikinci doğum olasılığı da azalmıştır. Bu da H1'in desteklendiğini göstermektedir.
- Annelerin gerginlik durumundaki değişiminin ikinci doğum olasılığı ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum H2'nin reddedildiğini göstermektedir.
- Annelerin çocuklarıyla ev dışında boş vakit geçirme sıklığı, ikinci doğum olasılığı ile ilişkili bulunmuştur. Bu anlamlı ilişkinin yalnızca çalışmayan ve düşük eğitilmiş anneler için geçerli olduğu ifade edilmiştir. Bu durum da hem H3'ün hem de H3a'nın desteklendiğini göstermektedir.
- Çocukla akşam yemeği yeme durumunun ikinci doğum olasılığı ile ilişkili olduğu ve bu ilişkinin sosyoekonomik özelliklere bağlı olduğu görülmüştür. Bu durum da H4 ve H4a'nın desteklendiğini göstermektedir.

Genel olarak, sonuçlar ebeveynlik pratikleri ile doğurganlık arasındaki ilişkinin hem sosyoekonomik koşullara hem de annelerin yaşam biçimlerine göre farklılaştığını göstermektedir.

Kaynak: Jarosz, E., Matysiak, A., & Osiewalska, B. (2024). Mothers' Parenting Behaviours, Strain, Enjoyment and Subsequent Childbearing. *Journal of Family Issues*, 46(5), 711-732. <https://doi.org/10.1177/0192513X241257235>

